

Terrorbekämparen Tchad

– en strategisk spelare bakom fredsfrämjande fasad

Camilla Elowson

Tchad har under många år associerats med inbördeskrig, brott mot mänskliga rättigheter och odemokratiska val, men på senare tid har en parallell bild framträtt. Tchad är numera även en nyckelaktör för fredsfrämjande i Afrika. Sedan 2013 deltar landet med trupp i internationella insatser i Väst- och Centralafrika och president Idriss Deby Itno framstår som en frontfigur i kampen mot terrorism. Den tchadiska presidentens ökande internationella legitimitet och diplomatiska inflytande visar sig även på det kontinentala planet, då han i början av året blev vald till ordförande i Afrikanska Unionen (AU). Utmaningar på hemmaplan saknas dock inte. Sedan 2015 genomför jihadist-rörelsen Boko Haram attacker på tchadisk mark, samtidigt som ekonomiska svårigheter och social oro i landet ökar. Omvalet i april 2016 av president Deby för en femte mandatperiod är omtvistat och har bidragit till den spända stämningen i landet.

Ett konfliktfyllt förflutet

Tchads geografiska läge på den afrikanska kontinenten innebär att landet har hemvist både i Sahelregionen och i Centralafrika. De geografiska förutsättningarna återspeglas inom landet i en polarisering mellan norr och söder. Spänningar finns sedan länge mellan de olika delarna av landet, bland annat då områdena i norr under lång tid marginaliserats i förhållande till den södra delen, där huvudstaden N'Djamena ligger. Befolkningen i norr utgörs främst av araber och nomader och i söder i hög grad av sara¹. Skiljelinjen sammanfaller till stor del även med religion, med muslimer i norr och kristna i söder.

Tchads inrikespolitiska situation har kännetecknats av inbördeskrig sedan självständigheten från Frankrike 1960. Regeringsmakten har under nära 40 år utmanats av åtskilliga rebellgrupper, men sedan 2011 har rebellgruppernas väpnade kamp avtagit. Tchad har tidigare även haft konflikter med grannländerna Nigeria och Libyen, samt under 90- och 00-talen engagerat sig militärt i Demokratiska republiken Kongo, Algeriet och Sudan, till stöd för regeringarna i dessa länder. Relationen till Sudan blev senare fientlig, där länderna gav militärt stöd till varandras rebellgrupper. President Deby, med ursprung i norr, tog makten vid en kupp 1990 och har sedan dess oavbrutet styrt Tchad. En konstitutionell förändring drevs igenom 2005, som tog bort begränsningen för hur många mandatperioder en och samma president kan sitta.

Tchad axlar en ny säkerhetspolitisk roll

Under 2013 blev Deby uppmärksammas för sitt engagemang för ett säkerhetspolitiskt samarbete i regionen. Tchad har sedan dess skickat trupp till internationella

insatser i Mali, Centralafrikanska republiken (CAR) samt i sitt närområde mot Boko Haram. Medan Tchad har värdesatts för sin roll i insatsen i Mali och mot Boko Haram, har dess agerande i CAR starkt kritiserats.

Insatsen i Mali

Sedan januari 2013 är Tchad militärt engagerat i konflikten i Mali. Redan en vecka efter den franskledda operationen *Serval* inleddes anslöt sig Tchad till offensiven, i frontlinjen och i betydande skala²; detta innan trupper från något av de afrikanska grannländerna i ECOWAS hade satts in. Tchad deltog även från februari 2013 i den afrikanskledda operationen *AFISMA*, som ombildades till FN-insatsen *MINUSMA* i juli 2013. Tchads bidrag till MINUSMA är helt centralt då landet är en av de största truppbidragarna. Trupperna har varit hårt utnyttjade i frontlinjen och Tchad har lidit oproportionerligt stora förluster. De tchadiska soldaterna arbetar dessutom under svåra villkor i områden där FN inte lyckats klara förnödenhetsförsörjningen, samt utan lämpligt skydd och utrustning. Den ansträngda situationen har väckt missnöje bland soldater samt hos den tchadiska regeringen, som anklagar FN för att diskriminera dess trupper och bortse från faran de utsätts för. Tchadiska soldater har varit inblandade i ett antal incidenter som visar på bristande disciplin, varav vissa är protester mot den situation som trupperna befinner sig i.

Insatsen i CAR

Tchad har deltagit i ett flertal fredsbevarande insatser i CAR sedan 90-talet, både under FN-mandat och i regionala operationer³. I december 2013 inleddes AU-insatsen

² 1400 soldater inledningsvis, utökades under AFISMA till 2000 soldater.

³ MISAB 1997-1998 (FN), MINURCA 1998-2000 (FN), FOMUC 2002-2007/8 (CEMAC), MICOPAX 2008-2013 (ECCAS)

¹ I Tchad finns ca 200 etniska grupper.

MISCA, där Tchad inledningsvis deltog. Efter anklagelser om grova övergrepp mot civilbefolkningen drog Tchad dock tillbaka sina trupper i april 2014, trots att Frankrike uppmanade dem att stanna. Tchad var negativt inställt till den efterföljande FN-insatsen MINUSCA och har valt att inte delta. Tchads långvariga militära närvaro i CAR har varit långt ifrån opartisk och Tchad har på ett påtagligt sätt blandat sig i CAR:s inrikespolitik i flera decennier. Tchadiska soldater har stridit i CAR under olika mandat och av olika anledningar och ibland har de stridandes olika roller varit svåra att särskilja. Gemensamt för de tchadiska soldaternas agerande är vanryktet om övervåld mot civila. Mot denna bakgrund har Tchads deltagande i internationella insatser i CAR knappast tjänat sitt fredsbevarande syfte.

Insatsen mot Boko Haram

I januari 2015 inleddes en AU-insats mot Boko Haram, genom *the Multi-National Joint Task Force (MNJTF)*, en återuppväckt struktur under the Lake Chad Basin Commission. Operationen sker i nordöstra Nigeria och i gränsområdena till Tchad, Kamerun och Niger. Tchad var en stark initiativtagare till insatsen och MNJTF:s högkvarter ligger i N'Djamena. Landet har också en framträdande roll i operationerna. AU-insatsen manifesterar en ny vilja att agera mot terrorism, där truppbidragande länder har lyckats arbeta tillsammans, bland annat genom koordinerade operationer. Insatsen har haft betydande framgång i att tränga tillbaka Boko Haram, även om ekonomiskt stöd från omvärlden behövs för att upprätthålla de resultat som uppnåtts. Logistiskt stöd ges från Frankrike.

Internationell representation

I och med Tchads tilltagande medverkan i internationella insatser drar president Deby nu till sig omvärldens intresse. Med landets nya utrikespolitik där presidenten går i spetsen för terroristbekämpning i regionen har Deby fått en ny internationell status, vilket har möjliggjort Tchads inflytande i olika forum. Sedan november 2015 är Tchad ordförande i *G5 Sahel*, en regional organisation som skapades i februari 2014 av Mauretanien, Mali, Burkina Faso, Niger och Tchad, med målet att öka samarbetet mot terrorism i Sahel genom att stärka länken mellan säkerhet och utveckling. Under 2015 tog Tchad även över ordförandeskapet i *the Ministerial Coordination Platform for Sahel Strategies*, ett forum där både afrikanska och internationella aktörer i Sahel möts. Under 2013 gjorde Tchad vissa ansträngningar för att aktivera säkerhetssamarbetet i den regionala

organisationen *Communauté des Etats Sahélo-Sahariens (CENSAD)*. En ytterligare indikation på Tchads inflytande är utnämningen av tchadiern Mahamat Saleh Annadif i december 2015 till *FN:s generalsekreterares särskilde representant för Mali och chef för MINUSMA*. Tchad satt även i *FN:s säkerhetsråd* under perioden 2013-2015 och drev då säkerhet i Sahel-Sahararegionen, terroristbekämpning samt AU-FN-samarbete som prioriterade politikområden. Dessutom återvaldes Tchad 2016 som en av Centralafrikas representanter i *AU:s Fred- och Säkerhetsråd*.

Valet av Deby som AU:s ordförande i januari 2016 har varit omdiskuterat. Misstänksamheten mot Deby har tidigare varit stor bland diplomater på grund av hans auktoritära styre; ett AU-ordförandeskap hade i princip varit omöjligt om Deby hade behållit sitt forna anseende. Utnämningen av Deby ses också som kontroversiell eftersom den gjordes innan presidentvalet i Tchad ägt rum. Kritiker menar att AU försett Deby med ett starkt diplomatiskt stöd inför valet och i praktiken gett honom en hjälpande hand för att bli omvald. Utöver att uppbackningen på kontinental nivå ger den sittande presidenten en fördel i valet, menar den tchadiska oppositionen att Deby riskfritt kan ägna sig åt valfusk, då han som AU-ordförande lättare kan undkomma sanktioner. Ytterligare ett frågetecken gäller Debys trovärdighet att hantera den högst aktuella AU-frågan som rör antal presidentmandatperioder i t.ex. Burundi, givet hans manipulation av mandatperioden i Tchad 2005. Deby har betonat att stort fokus under ordförandeskapet kommer att ligga på terroristbekämpning och lösning av interna kriser, med argumentet att AU:s övriga prioriteter, såsom utveckling och mänskliga rättigheter, är beroende av att våldet i Afrika ersätts av fred.

Tchadisk militär - en historisk väg till inflytande

Tchad har gjort sig känt för att ha mycket kapabla militära trupper. Soldatstyrkan har visat sig effektiv, orädd och hårdhudad samt i stånd att strida under svåra förhållanden. Den höga militära kapaciteten har delvis en historisk förklaring. Sedan förkolonial tid associeras krigaryrket i Tchad med social status och utgör fortfarande en viktig karriärväg för att nå en politisk och ekonomisk maktposition i samhället. I det sedan långt tillbaka marginaliserade norr har en hel generation av unga få möjligheter att finna arbete. Attraktionskraften hos soldatyrket och dess karriärpotential har därför resulterat i en hög numerär av skickliga tchadiska soldater. Tchads historia har präglats av våldsamma konflikter och soldaterna har gedigen erfarenhet av strid i ökenklimat, något som väckt beundran hos europeiska

militärer. Händelseförloppet i februari 2008, när Debys regim var ytterst nära att störtas av rebeller, har också drivit presidenten att öka Tchads militära kapacitet genom köp av vapen och militär utrustning. Satsningen på militären har möjliggjorts av oljeinkomster och landet har nu en av de största arméerna i regionen.

Mot bilden av en slagkraftig armé står rapporterna om odisciplinerade soldater, brott mot de mänskliga rättigheterna i stor skala och militära dödspatruller. Armén är också politiserad då seniora officerare är lojala med Deby snarare än med staten; de flesta kommer från presidentens etniska grupp zaghawa. De trupper som först skickades till Mali var i hög grad zaghawa, under befäl av Debys son. Utlandstjänstgöringen ger möjlighet att uppnå militära erfarenhet som i Tchad utgör ett nödvändigt steg för att få möjlighet till politisk makt.

Den fransk-tchadiska gemenskapen

Mycket starka band existerar alltsedan kolonialiseringen mellan tchadisk och fransk militär. Fransmännens omfattande stöd till armén under konflikterna i det självständiga Tchad har resulterat i ett nära vapenbrödraskap. Att länderna är mångårigt allierade och känner varandra väl märks även i den nära relationen mellan Deby och den franske försvarsministern Jean-Yves Le Drian.

Fransmännens långa militära närvaro i Tchad har tidigare reglerats via försvarsavtal mellan länderna. Sedan augusti 2014 har Frankrike omstrukturerat sin närvaro i Sahelregionen och istället etablerat *Operation Barkhane*⁴, en anti-terrorstyrka bestående av 3000 franska trupper. Den nya franska militära operationen har ett djupgående samarbete med G5 Sahel-länderna och har sitt högkvarter i N'Djamena där 1200 franska trupper är stationerade.

Utöver de starka historiska banden mellan Tchad och Frankrike finns ett högst aktuellt ömsesidigt beroende länderna emellan, och en rad underliggande intressen hos dessa aktörer styr politiken i subregionen. I sina ansträngningar att stabilisera Sahel är det av avgörande politisk betydelse för Frankrike att ha en afrikansk partner som är redo att agera frontfigur i kampen mot terrorism.⁵ På

⁴ Syftet med Operation Barkhane är att regionalisera arbetet mot terrorism i Sahel, och att stödja gränsöverskridande och regionala initiativ för ökad säkerhet. Styrkan har två målsättningar: bistå G5 Sahel-ländernas arméer i bekämpandet av terrornätverk i Sahel-Sahararegionen, och att bidra till att förhindra skyddade zoner för terrorister i regionen. Barkhane används och sätts in i alla G5-länder.

⁵ Operation Barkhane speglar Frankrikes ambition att förverkliga en partnerskapspolitik, där dess militära närvaro och utrikespolitik i regionen bärs upp av multilaterala forum och lokala aktörer. Frankrike har gjort försök att dra sig undan rampljuset och inta en mer stödjande position. Den historiska kontexten, samt brist på lokal kapacitet och resurser,

det militära planet är truppinsatserna från Tchad ett mycket välbehövligt stöd för Frankrike. Den franska militärbasen i N'Djamena är också av stor strategisk betydelse och har under årens lopp använts för franska operationer runt om i Afrika (på senare tid bl.a. i Operation Serval i Mali). För fransk militär är möjligheterna till övning i ökenmiljö även en anledning till att ha goda relationer med Tchad.

För Tchad är en utgångspunkt Debys tacksamhetsskuld gentemot Frankrike efter franska truppers beskydd vid rebelloffensiverna i N'Djamena 2006 och 2008. Strategin att göra sig outhärlig för Frankrike som högprofilerad aktör i kampen mot terrorism är i praktiken en livförsäkring för Deby, en beräkning om att vid framtida hot mot sin regim återigen få Frankrikes beskydd. Militärt stöd kan behövas både gentemot inhemska oppositionella grupper och inför ett scenario där konflikten i Libyen sprider sig. Ekonomiskt stöd från Frankrike utgör även en del av Debys kalkyl. I gengäld mot att Tchad ställer sig bakom Frankrikes politik i Sahel bedriver dessutom fransmännen lobbyism för Debys legitimitet att sitta vid makten; Frankrike har även försvarat hans position som AU:s ordförande med hänsyn till hans engagemang i terrorbekämpning i regionen. Genom Tchads aktiva utrikespolitiska agerande och gedigna truppinsats i regionen kan tacksamhetsskulden nu sägas vara reglerad och balanserar alltmer över mot att istället ligga hos Frankrike.

Växande oro på hemmaplan

Trots färre rebelluppror i Tchad de senaste åren är landet fortsatt mycket bräckligt. Tchad är ett av världens allra fattigaste länder med undermålig samhällsstyrning och en omfattande korrupktion. Ett starkt förtryck sker av politiskt olikänkande, som riskerar att fångas eller försvinna, samtidigt som demonstrationer slås ned av regimens säkerhetsapparat. Landet har på senare tid även drabbats av en omfattande ekonomisk kris till följd av fallande oljepriser, kostsamma krig samt minskad handel runt Tchadsjön i och med Boko Harams aktivitet.

Den 10 april 2016 valdes Deby om för en femte mandatperiod. Valet föregicks av en politiskt spänd situation, bl.a. med fångslanden av oppositionella som motsatt sig Debys rätt att kandidera för ytterligare en mandatperiod. Inhemska kritiker ser presidentens vallöften (om införande av en begränsning av antal mandatperioder för en president och reform för att göra Tchad till en federal stat) som ett spel för att bli accepterad bland internationella partners och för att distrahera väljarna från landets verkliga utmaningar.

försvarar Frankrikes överlämnande till afrikanskt ägarskap. I praktiken garanterar Frankrike via Barkhane fortfarande en miniminivå av säkerhet i Sahel, dessutom i ett större interventionsområde än någonsin tidigare.

Presidentens hittillsvarande ledarskap inger också tvivel. Sedan 1990 har Deby förlitat sig på förtryck och klientelism för att upprätthålla en auktoritär regim. Under hans tid vid makten har mandatperioden manipulerats, betydande oegentligheter vid val förekommit och utvecklingsprojekt bortprioriterats till förmån för militära satsningar⁶.

Omvalet av Deby har spätt på frustrationen hos befolkningen. Misstron mot det politiska systemet tillsammans med den ekonomiska krisen har lett till akut social oro i Tchad. Missnöjet har fått det civila samhället att organisera sig och anordna omfattande strejker, samtidigt som den unga befolkningen engagerat sig i protester. Den underliggande instabiliteten i Tchad bådär för en fördjupad kris i landet.

Tchad – en potentiell samarbetspartner?

Inför ett samarbete med Tchad är det angeläget att känna till det strategiska spel som ligger bakom Debys internationella agerande. Kampen mot terrorism förefaller vara ett underordnat motiv för Tchads nya säkerhetspolitik; i realiteten används tchadiska soldater snarast för att tjäna Debys/statens strategiska behov. Under 2010-11 öppnades ett politiskt och strategiskt spelutrymme för Tchad, i och med Khadaffis fall i Libyen och de förbättrade relationerna med Sudan. Möjligheten för Deby att ta på sig ett regionalt ledarskap och förbättra sitt rykte uppstod i samband med interventionen i Mali. Tchads kliv ut på den internationella arenan möjliggjordes även av oljeinkomsterna.

Agerandet på den utrikespolitiska arenan är för Deby även ett sätt att befästa makten internt. Att skicka ut eliten inom armén i en fredsbevarande insats håller soldaterna upptagna och lojala, alltmedan Deby kontrollerar sin framtida succession genom att ge rätt personer den militära karriärväg som den politiska makten förutsätter. Möjligheten att göra sig av med interna fiender och oliktänkande, via anklagelser om påstådda "kupp försök", är också större när regimen parallellt åtnjuter popularitet för framgångar utomlands. Samtidigt tenderar kritiska röster i omvärlden mot Tchads auktoritära styre att tystna i takt med den ökande tilltron till Debys förmåga att bidra till stabilitet i regionen.

Vad kan internationella partners vänta sig av Tchad framöver? Ett starkt säkerhetspolitiskt åtagande har visat sig vara ett fördelaktigt politiskt spel för Deby och är därmed en fortsatt trolig tchadisk prioritering. De faktorer som kan hämma Tchads engagemang, såsom svåra förhållanden vid fronten, fallande oljepris, samt terrorattacker och opposition på hemmaplan, bör dock inte negligeras. För att kunna

fortsätta hålla antiterror-fanan högt behöver Tchad även finansiellt stöd och logistikstöd (trufförflyttning, information/kommunikations- och underrättelsesystem, evakuering, infrastruktur, övervakning och spaning) till MNJTF-insatsen. Internationellt stöd behövs även för att förbättra villkoren för de tchadiska trupperna inom MINUSMA.

Inför ett framtida partnerskap med Tchad bör de ovan nämnda bevekelsegrunderna för regimens politiska och militära agerande kritiskt beaktas. Fördjupad insikt om de interna förhållandena mellan tchadiska aktörer (militär-politiska, etniska-regionala, regim-opposition) är även nödvändig. Av vikt är dessutom att på djupet förstå Tchads relationer med externa aktörer, i synnerhet Frankrike, men även med grannländerna. Specifika lärdomar finns att hämta från insatserna, bl.a. i CAR om olämpligheten i att stödja tchadiskt truppdeltagande i konflikthärddar där Tchad har egenintressen. Risken för övervåld begånget av Tchads soldater är även viktigt att beakta inför ett eventuellt samarbete.

Det finns även mer långtgående implikationer av Tchads nya säkerhets- och utrikespolitik att ta hänsyn till. Först och främst är det uppenbart att Tchads krigföring sker på bekostnad av den egna befolkningens chans till utveckling. Tchads samarbetspartners måste därför överväga huruvida det är rimligt att en viktig grundorsak för terrorism, brist på demokrati och utveckling, nedprioriteras i Tchad, för att bekämpa pågående terrorism i resten av Sahel. Mot bakgrund av Tchads bräcklighet och det tilltagande missnöjet inom landet, där även religiösa motsättningar ökar, framstår ensidigt fokus på fredsbevarande insatser och terrorbekämpning som ett riskabelt alternativ. Ökat stöd till demokratisk övergång och socioekonomisk utveckling i Tchad, liksom i de områden där tchadiska trupper idag verkar, är avgörande i det längre perspektivet.

Därtill har Tchads beslut att ställa sig i främsta stridslinjen i flera fredsbevarande insatser under senare år kostat ett stort antal tchadiska soldaters liv. Detta ger omvärlden en viss moralisk skuld gentemot landet och stärker Debys position gentemot det internationella samfundet, som behöver en villig och kapabel spelare som Tchad. Beroendet är dock ömsesidigt: Deby behöver omvärldens stöd för att fortsätta med fredsfrämjande åtaganden – den fasad som krävs för att upprätthålla landets nya geopolitiska ställning, relationerna till Frankrike, samt, viktigast av allt, Debys makt internt.

⁶ Deby har ignorerat sitt löfte att 90% av oljeinkomsterna skulle gå till utvecklingsprojekt.